

цею квітів та маленьких собачок, яких у неї було багато... Будучи дуже благочестивою, додержувалась постів, одягалась просто і в домашньому побуті розмовляла малоросійською» [18, арк. 11 звор. – 12]. Видана заміж за Івана Григоровича Галагана у чотирнадцять років, мала троє дітей. Але через певний час подружжя роз'їхалось, і Катерина Юхимівна оселилась спочатку в Івківцях під Прилуками, пізніше – у Покорщині. Похована, як і її сестра Софія та брат Василь, біля Свято-Георгіївського монастиря села Данівки.

Багато цікавих фактів про участь Катерини Юхимівни в історії родини Галаганів наводить київський історик Марина Будзар [19, с. 115–116]. Головний зберігач Прилуцького краєзнавчого музею і дослідник місцевої старовини Георгій Гайдай на підставі сповідних відомостей Преображенської церкви міста Прилук 1764–1778 рр. спростував у 2004 році деякі давні помилки щодо біографії Катерини Дараган. Згідно віднайдених ним документів, вона народилась не у 1740-му, а у 1746-му році, одружилась з Іваном Галаганом не в 1754-му, а у 1764-му році [20, с. 2]. Але до науковому обігу ця інформація запроваджена не була.

Результати, одержані внаслідок дослідження портретів Розумовських-Дараганів, можуть бути використані для подальшого вивчення Галаганівської колекції та підготовки її наукового каталогу.

Які б версії, старі чи новітні, стосовно цих пам'яток образотворчого мистецтва не висловлювались, для сучасного дослідника вони містять у собі багато цікавого матеріалу, пов'язаного з історією та культурою Сіверщини XVIII ст. Самі ж твори ще раз привертають увагу до збережених реліквій минулих століть Чернігівського художнього музею.

ПОСИЛАННЯ

1. Курач С.М. До питання історичної реконструкції колекції Галаганів // Сіверянський літопис. – 2011. – № 2. – С. 45–51.
2. Каталог українських древностей колекції В.В. Тарновського. – К.: Тип. К.Н. Милевського, 1898. – 86 с.
3. Лазаревский А. Старинные малороссийские портреты // Киевская старина. – 1882. – № 5. – С. 337–342.
4. Белецкий П.А. Украинская портретная живопись XVII–XVIII вв. – Л.: Искусство. Ленинградское отделение, 1981. – 256 с.: ил.
5. Жолтовський П.М. Український живопис XVII–XVIII ст. – К.: «Наукова думка», 1978. – 327 с.
6. Історія українського мистецтва. У 6-ти тт. / Гол. ред. М.П. Бажан та інші. – К., Академія наук УРСР – Голов. ред. Української радянської енциклопедії. 1968. – Т. 3. – Мистецтво другої половини XVII–XVIII ст. – 439 с.
7. Кривошея В.В., Кривошея І.І., Кривошея О.В. Неурядова старшина Гетьманщини / НАН України, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса; Українська академія наук; Музей гетьманства. – К.: «Стилос», 2009. – 432 с.
8. Модзалевський В.Л. Малоросійський родословник / Л.В. Модзалевський. – К., Тип. Т-ва Г.Л. Фронцевича і К., 1908–1914. – Т. 1: А–Д. – 518 с.
9. Васильчиков А. Семейство Разумовских: В 5-ти тт. – СПб.: Тип. М.М. Стасюлевича, 1880–1894. – Т. 1. – 1880. – 486 с.
10. Кійкова С.І. Козелець.: до трьохсотріччя від дня народження Олексія Розумовського. / С.І. Кійкова – К.: Вид. дім Д. Бураго, 2009. – 79 с.
11. Український портрет XVI–XVIII ст.: Каталог-альбом / Нац. Художній музей України; авт.-уклад. Г. Белікова, Л. Членова та ін. – Хмельницький: Галерея; Київ: Артанія Нова, 2006 – 351 с.
12. Штелин Я. Записки Якоба Штелины об изящных искусствах в России: [В 2-х тт. / Сост., пер. с нем., вступ. ст. К.В. Малиновского]. – М.: Искусство, 1990. – Т. 1. – 446 с.
13. Ацаркина Э.Н. Портрет работы неизвестного мастера 40-х гг. XVIII в. // Сообщения Института истории искусств АН СССР. [АН СССР, Институт истории искусств] / Редкол.: И.Э. Грабарь и др. –

М., АН СССР, 1960. – Вып. 13/14. – С.104–113.

14. Ильина Т.В. Иван Яковлевич Вишняков: Жизнь и творчество. [К вопросу о национальном своеобразии русского портрета середины XVIII в.] – М.: Искусство, 1979. – 207 с.

15. А.Л. Материалы для биографии Г.П. Галагана // Киевская старина. – 1898. – №№ 7–9. – С. 189–224.

16. Рубан В.В. Забытые имена: Рассказы об украинских художниках XIX – нач. XX в. / [АН УССР, Институт искусствоведения, фольклора и этнографии им. М.Т. Рильского] – К.: Наукова думка, 1990. – 280 с.

17. Лукомский Г.К. Сокиренцы // Столица и усадьба. – 1914. – № 24. – С. 4–14.

18. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського, ф. І, оп. 1, спр. 6880, 26 арк.

19. Будзар М.М. Місце жінки в сімейній історії українського панства: чотири Катерини родини Галаганів // Київські історичні студії. – 2016. – № 1. – С. 115–126.

20. Гайдай Г. Іван Галаган // Скарбниця (Прилуки). – 2004. – № 4. – С. 1–2.

Курач С.М. Семейные портреты Разумовских-Дараганов в собрании Черниговского областного художественного музея имени Григория Галагана

Статья посвящена научному исследованию портретов Разумовских-Дараганов, которые хранятся в музее. Они рассматриваются в контексте биографий портретированных и их авторов. В результате атрибуции в научный оборот вводится еще одно произведение этой группы.

Ключевые слова: украинский портрет XVIII в., Разумовские, Дараганы, музей, иконография, атрибуция.

Kurach S.M. Family portraits of Rozumovskys-Darahans in Chernihiv region museum of art, named after Hryhorii Halahan

The article deals with scientific research of the portraits of the Rozumovsky and Darahan families, which are kept in the museum. They are reviewed in the context of biographies of depicted people and their authors. As the result of attribution, one more artwork of this group is entered to scientific circulation.

Key words: ukrainian portrait of XVIII century, Rozumovskys, Darahans, museum, iconography, attribution.

11.02.2019 р.

УДК 069.51:739.5](477.53)«17»

Т.К. Кондратенко
Н.Г. Кондратенко

ЗБРОЯРСЬКІ СКАРБИ КОЧУБЕЇВ

Стаття присвячена питанням приватного колекціонування зброї на теренах історичної Полтавщини до початку XX ст. Особлива увага присвячена зброярському зібранню відомої дворянської родини Кочубеїв з Диканьки.

Ключові слова: колекція, зброя, Кочубей, Диканька, Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського.

Однією із найцікавіших колекційних збірок Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського є колекція старовинної вогнепальної та холодної зброї, що нараховує близько тисячі одиниць зберігання. Найдавніші зразки датуються кінцем XVII – початком XVIII ст., більшість же артефактів презентують XIX – початок XX ст. Дослідження цих музейних предметів показують, що більшість із них залишаються депаспортизованими, а отже – позбавленими найцікавіших ві-

домостей, що значною мірою могли б посилити їх атрактивні можливості.

Причиною такого стану колекції є втрата закладом фондово-облікової та іншої архівної документації у роки Другої світової війни (1939–1945), коли будинок музею у 1943 р. був спалений нацистськими військами, що відступали з Полтави. Наявні документи дозволяють установити, що старовинна зброя у передвоєнний час (1939 р.) вже знаходилась у музейному фонді, однак відомості про спосіб надходження предметів на той час вже були вилучені із книг обліку, вірогідно, з «класових міркувань».

Метою даної статті є вивчення історії приватних колекцій старовини та мистецтва, що існували на Полтавщині на початку ХХ ст. та згодом увійшли до музейного фонду, а також подвижницької діяльності відомих полтавських вчених – краєзнавців, музейників, які відіграли вирішальну роль у порятунку цінностей, передаванні їх до музею Полтавського губернського земства (назва Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського до 1919 р.) у часи Української революції (1917–1921). Завданням, що стоїть перед авторами, є виокремлення зброярських артефактів, які могли потрапити до музею з приватного колекційного зібрання палацу князя Кочубея у Диканьці.

Актуальність дослідження пояснюється відродженням інтересу як професійних істориків, так і пересічних громадян до окремих цікавих сторінок історії краю, пов'язаних із старовинними дворянськими родинами, а також до музейних артефактів, що розкривають цю тему.

Вивченню становлення старовинного козацько-старшинського роду Кочубеїв та їх внеску у політичне, економічне та культурне життя України, починаючи з середини ХVІІ ст., присвячені дослідження О. Лазаревського, В. Модзалевського, П. Клепацького, Н. Гаврилишиної, Н. Скрипченко та ін. В сучасній історіографії це питання переважно розглядається у працях краєзнавців. Серед них відмітимо дослідника минувшини з Диканьки В. Кішика, який присвятив окремі публікації долі кочубеївського маєтку та його скарбів.

Приватне колекціонування як культурне явище на теренах колишньої Російської імперії своїм корінням сягає ХVІІІ ст. Перші приватні збірки у маєтках дворянської еліти радше нагадували домашні кунст-камери для зберігання рідкісних і дивовижних речей, родинних реліквій, трофеїв, привезених з воєнних кампаній [1]. Відомий дослідник приватного колекціонування у Російській імперії до 1917 р. О. Кулинський відзначає, що придбання пам'яток мистецтва і старовини, у тому числі і зброї, представниками вищої аристократії у першій половині ХVІІІ ст. ще не усвідомлювалось як влас-

Рис. 1. Рушниці майстра К. Вагнера з музейного зібрання

не збиральницька діяльність [2, с. 11].

Важливим етапом поширення колекціонування стала поява провінційного дворянства з багатими садибами, що стали осередками культурного життя провінції. Поширення цього явища співпадає зі злетом епохи Просвітництва, що перетворила колекціонування на інтелектуальний відпочинок і показник належності до верхівки суспільства [3, с. 32].

На початку ХХ ст. у Російській імперії відомими були великі приватні колекції, тим паче, що колекціонування зброї і зберігання її в маєтках не регламентувалось жодними нормативними документами [1]. У колекціях, перш за все, зберігалась вишукана холодна і вогнепальна мисливська зброя, адже полювання вважалось «найбільш корисною і найкращою розвагою», що дозволяла розвинути швидкість рухів та вправність, необхідних для оволодіння більш потужною військовою зброєю. Бойову зброю в садибах зберігали учасники військових подій. Вона розташовувалась на стінах віталень, нагадуючи про подвиги предків і господарів [4, с. 15].

До 1917 р. значні культурні цінності були зібрані кількома поколіннями відомих старовинних дворянських родів Полтавщини у маєтках Кочубеїв у Диканьці, Репніних в Яготині, Іловайського у с. Абазівка та інших [5]. Після жовтневого перевороту 1917 р. більшість із них опинилися під загрозою знищення, руйнації, відвертого грабування.

Значну роль у порятунку «культурних скарбів нації» відіграло Українське наукове товариство дослідження й охорони пам'яток старовини та мистецтва на Полтавщині, яке у січні 1919 р. виступило з ініціативою створення Губернського комітету охорони пам'яток старовини, мистецтва і природи (губкопмис). До складу нової фундації увійшов Михайло Якович Рудинський (1887–1958) – відомий український археолог, краєзнавець, організатор музейної справи. За короткий час він, разом з іншими співробітниками комітету, організував облік і охорону предметів мистецтва і старовини у колишніх маєтках, переправив найбільш цінні історико-культурні речі до земського музею. З метою збереження пам'яток музейного значення у складі виїзної комісії комітету Михайло Якович неодноразово вирушав у найвіддаленіші райони губернії, рятуючи родинні архіви, картини, порцеляну, зброю та інші предмети, що стали зго-

Рис. 2. О.М. Кунавін Кочубеївський палац у Диканьці. 1809 р.

дом окрасою збірок полтавських музеїв [5].

Про роботу з порятунку цінностей, у тому числі і старовинної зброї з покинутих дворянських маєтків, згадує у спогадах Валентин Федорович Ніколаєв (1889–1973) – завідувач Природничо-історичного музею Полтавського губернського земства, а згодом Народного музею Полтавщини у 1916–1919 рр. Привертає увагу його розповідь про порятунок «скарбів» з маєтку князя Кочубея у Диканьці [6, с. 20–21].

Становлення роду Кочубеїв як козацько-старшинської еліти відбулось ще у середині XVII ст., коли вони отримали рангові землеволодіння та перетворились на великих землевласників. Дідичний маєток у Диканьці на Полтавщині став символом їх високого положення у суспільстві [7]. Серед речей, що прикрашали його інтер'єри, не останнє місце займала старовинна холодна і вогнепальна зброя [8, с. 139].

Кочубеї не були колекціонерами у повному розумінні цього слова. Твори мистецтва та старовини швидше були даниною високому статусу цієї родини серед вищої аристократії. Класичним колекціонером-нумізматом був лише Василь Вікторович Кочубей (1812–1850), що зібрав одну з найбільших колекцій давньогрецьких монет у Європі [8, с. 140].

Найвищого розквіту кочубеївський палац та територія навколо нього досягли за Віктора Павловича Кочубея (1768–1834) – блискучого дипломата, віце-канцлера, міністра внутрішніх справ Російської імперії. Життя у маєтку він намагався налагодити на «англійський манер», оздобленням інтер'єрів новозбудований палац нагадував старовинні англійські замки. Палац на 100 кімнат «був буквально набитий в окремих кімнатах (кілька віталень, кабінет князя, буфетні приміщення, канцелярія) картинами, ... старовинною бронзою, ... гобеленами, цінним фарфором, фаянсом, старовинною зброєю...». Останнім власником Диканського маєтку був Віктор Сергійович Кочубей (1860–1923), який під

час Лютневої революції 1917 р. як монархіст був заарештований. Пізніше емігрував, залишивши все майно у маєтку [7, с. 60].

У 1919 р., розуміючи небезпеку знищення цих цінностей, В.Ф. Ніколаєв і його помічник М.Я. Рудинський, приїхавши до покинутого господарями маєтку Кочубеїв, відібрали предмети, що підлягали перевезенню до музею: «Вирішено було взяти більшу частину картин, бронзи і килимів, всю зброю (старовинну)» [6, с. 17–18]. У реєстрових записах зафіксовано, зокрема, 72 одиниці старовинної зброї. Згодом маєток був пограбований місцевими мародерами. Вибрані речі вивезли досить вчасно, бо у кінці 1919 р. палац згорів ущент [7, с. 61].

Безглузде знищення маєтку Кочубеїв отримало досить широкий резонанс. У 1924 р. відомий американський журналіст і письменник Альберт Ріс Вільямс описав загибель палацу у Диканьці у книзі «Русская земля», виданої у Нью-Йорку у 1928 р. [9, с. 43].

Отже, можемо висловити припущення, що певна частина депаспортизованих зразків старовинної зброї з сучасної музейної колекції може мати «кочубеївське» походження.

Увагу авторів, перш за все, привернули дві чудові рушниці другої половини XVIII ст. з кремінним замком батарейного типу, які вражають своєю вишуканістю оздоблення (ПКМБК 3662 36 378, ПКМБК 3645 36 361). На стволах обох рушниць добре помітні написи: «CARL WAGNER» і «CARL WAGNER ä WARSOVIE», тобто, обидва зразки були виготовлені відомим німецьким зброярем Карлом Христіаном Вагнером (роки життя невідомі), родом з м. Дрезден. У 1754–1764 рр. він працював майстром при дворі польського короля Августа III Фрідріха у Варшаві [10, с. 44–46]. Рушниці майстра Вагнера – яскравий зразок кустарного зброярського виробництва XVIII ст., коли кожен екземпляр зброї створювався індивідуально і мав надзвичайно високу якість, а, відповідно, і вартість.

Відомості про обидві рушниці знаходимо у довідковій фондово-обліковій документації, зокрема, інвентарній книзі № 19 Полтавського державного музею 1939 р. [11, с. 336] та списку зброї, реєвакуйованої з Уфи (Росія) [12]. Звернемо увагу на те, що у жодному зі згаданих документів не наведено точних відомостей про походження предметів.

Перша з них, ПКМБК 3662 36 378, загальною довжиною 1245 мм, має сталевий нарізний ствол комбінованої обробки, крутий, у казенній частині – гранений, із фігурним потовщенням у верхній частині, прикрашений гравійованим рослинним орнаментом. На верхній грані ствола гравійований напис: «CARL WAGNER ä WARSOVIE». На стволі

вибите особисте клеймо майстра та його монограма із залишками позолоти. Прицільні пристосування складаються із прицільного прорізу та мідної мушки. Замок кремінний батарейний. На замковій дошці гравіюваний напис: «A. GIEBENHAN WARSOVIE» (клеймо майстра, що виготовив замок). Ложа дерев'яна, різна, з прямою шийкою, з цівкою, що доходить до кінця ствола. Шийка прикрашена різьбленням (насічка в сіточку) та овальною металеву накладкою, на якій гравіюванням нанесена монограма (вірогідно, власника зброї). Приклад зі щокою, з фігурною накладкою на потиличнику, оздоблений різьбленим рослинним мотивом. Цівка з вирізом, куди вставлені три обоймиці для шомполу. Дерев'яні частини рушниця лаковані. Прибор сталевий. Спускова скоба з фігурним переднім кінцем. Шомпол сталевий, з потовщеним наконечником.

Не менш цікавою є і коротка рушниця (штуцер) ПКМ-ВК 3645 36 361 загальною довжиною 1020 мм. Увагу привертає декорування його окремих елементів. Ложа прикрашена різьбленням із рослинним мотивом, спускова скоба з двома спусковими гачками, оздоблена гравіюваним рослинним орнаментом. Потиличник приклада металевий, фігурний, із гравіюваними військовими атрибутами – горнами і барабаном.

Обидві рушниця мають великий калібр, а отже вони призначені для полювання на ведмедя, кабана, лося [13, с. 53].

Кремінна мисливська рушниця майстра Йох(им)а Пекера (ПКМВК 3375 36 111) виготовлена у м. Лемберг (тепер – м. Львів) та датована 1772 – поч. XIX ст. Загальна довжина рушниця 1410 мм. Ствол сталевий, нарізний, комбінованої обробки з дамасковим візерунком. Замок кремінний батарейний. На замковій дошці гравіюваний напис: «Joh: Paescker in Lemberg». Рушниця має гарно оздоблену різьбленням ложу та спускову скобу з фігурним завитком, прикрашену гравіюваними сюжетами на мисливську тематику.

Рушниця мають певні пошкодження і втрати, яких зазнали за більш як трьохсотлітній час свого існування, та, незважаючи на це, зберегли значний експозиційний потенціал як музейні предмети. На жаль, розглядаючи історію надходження їх до колекції музею, автори оперують припущеннями і непрямими доказами. Сумніву не підлягає лише той факт, що подібну мисливську зброю могли придбати для полювання або для приватної колекції представники аристократії та вищого дворянства, до яких на Полтавщині, в першу чергу, належали князі Кочубеї.

Як відзначає у своїй розвідці «Приватні колекції України» відомий дослідник С. Білокінь, Кочубеї активно роз-

Рис. 3. Фасад головного будинку маєтку Кочубеїв у Диканьці. Поч. XX ст.

продували свої колекції ще у 1905–1907 рр. на аукціонах у Парижі. Це нерідко викликало засудження співвітчизників, як видно з висловлювання автора одного із аукціонних каталогів: «Грустно, что многие наши собиратели, запуганные бурными событиями русской жизни, – некоторые под давлением их, – вывезли свои собрания, свои предметы искусства за границу и там их продают; но стыдно, когда они пользуются этими событиями для рекламы своим вещам, окружают их ореолом претерпенной опасности и кошмарных сцен «погрома», чтобы возбудить к ним особый интерес иностранцев – интерес злободневного любопытства и жалости» [14]. Однак, як показали наступні історичні події, князь В.С. Кочубеї зовсім не перебільшував загрозу, а лише рятував родинні реліквії.

Антикварній зброї з кочубеївського маєтку пощастило, адже стараннями В.Ф. Ніколаєва та М.Я. Рудинського вона опинилась у музеї [15, с. 20–22]. Та у пориві класового патріотизму ще у 1920–1930-ті рр. усі ці чудові зразки зброярського мистецтва втратили свою історію, а після подій воєнного лихоліття 1941–1945 рр. розчинились серед добірок численних депаспортизованих музейних предметів.

Перспективою дослідження є подальше вивчення депаспортизованої частини колекційної збірки зброї. Серед завдань – з'ясування шляхів надходження до музею цікавих зразків вогнепальної та холодної зброї, що можуть мати «кочубеївське» походження. Це, зокрема, зброя східного походження, що можливо прикрашала так звану «татаро-турецьку» вітальню палацу у Диканьці, та двох шабель, подарованих турецьким султаном одному із князів Кочубеїв, про які згадує у своїх спогадах В.Ф. Ніколаєв [6, с. 25].

ПОСИЛАННЯ

1. Шелковникова Е.Д. Старинное оружие в России и его правовой статус: взгляд в прошлое / Е.Д. Шелковников. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://sib-man.ru/ohota-rybalka/ohota/zakony/starinnoe-oruzhie-v-rossii-i-ego-pravovoi-status-vzglyad-v-proshloe.html>
2. Кулинский А.Н. Частные коллекции оружия в дореволюционной России / А.Н. Кулинский – М.: Изд. Галлерей «Русские Палаты», 2004. – 254 с.

3. Павлова М.А. Частное коллекционирование в России XVIII – нач. XX в. (историко-культурный аспект) / М.А. Павлова // Вестник КГУ. – Кострома, 2017. – Число 4. – С. 31–35.

4. Оружие из дворянских усадеб В.С. Храповецкого, Воронцовых – Дашковых, Трегубовых в собрании Владимиро-Суздальского музея-заповедника: [каталог] / Сост. Петрова Е.П. – Владимир, 2011. – 64 с.

5. Нестуля О.О. Широ закоханий в історію / О.О. Нестуля. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://repres.poltava.ws/statti/reab_ist/istoriu.htm

6. Николаев В.Ф. Из истории Полтавского краеведческого музея: воспоминания / В.Ф. Николаев / ПКМ; [под ред. Супруненко А.Б.]. – Полтава, 1991. – 45 с.

7. Скрипченко Н. Диканський маєток Кочубеїв (II половина XVII – початок XIX ст.) / Н. Скрипченко // Вісник Київського Національного ун-ту імені Тараса Шевченка. – К., 2013. – Число 4. – С. 58–61.

8. Кішик В.В. Кочубеї з Диканьки — колекціонери, нумізмати, археологи / Кішик В.В. // АЛЛУ. – Полтава: Археологія, 1998. – № 1–2 (3–4). – С. 138–142.

9. Місостов Т. До питання розвитку Полтавського краєзнавчого музею у першій чверті XX ст. / Т. Місостов // Краєзнавство. – К., 2001. – Число 1–4. – С. 42–43.

10. Шокарев Ю. Оружейные мастера России XVII–XVIII веков / Ю. Шокарев // Оружие. – М., 2009. – № 145. – С. 44–46.

11. Інвентарна книга Полтавського державного музею № 19 (розпочата у 1939 р.). – 588 с.

12. Опис зброї, реєстрованої з м. Уфи. Чорнові матеріали про колекцію зброї Полтавського краєзнавчого музею // Робочий архів науково-дослідного відділу фондів ПКМВК. – 44 арк.

13. Маркевич В.Е. Ручное огнестрельное оружие / В.Е. Маркевич. – СПб.: ООО «Изд-во «Полигон», 2005. – 496 с.

14. Білокінь С. Приватні колекції України / С. Білокінь. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: s-bilokin.name/Personalia/Potocky/Biography/PrivateCollections.html.

15. Кончин Е. Кто спас кочубеевские сокровища? / Е. Кончин // Вокруг света. – М., 1985. – № 10. – С. 20–22.

Кондратенко Т.К., Кондратенко Н.Г. Оружейные сокровища Кочубеев

Статья посвящена вопросам частного коллекционирования оружия на территории исторической Полтавщины до начала XX в. Особое внимание уделено оружейному собранию известной дворянской семьи Кочубеев из Диканьки.

Ключевые слова: коллекция, оружие, Кочубей, Диканька, Полтавский краеведческий музей имени Василия Кричевского.

Kondratenko T.K., Kondratenko N.H. Weapon treasures of the Kochubeis

The article is dedicated to questions of private weapon collecting at the territory of historic Poltava Region till the early 20th century. Special attention is paid to weapon gathering of the famous aristocratic the Kochubeis family from Dykanka.

Key words: collection, weapon, Kochubei, Dykanka, the Vasyly Krychevsky Poltava Local Lore Museum.

31.01.2019 р.

УДК 069.51:75.044

О.С. Сулима

НАРОДНА КАРТИНА «КОЗАК МАМАЙ»: ВТРАЧЕНА МУЗЕЙНА ЦІННІСТЬ

У статті представлена історія формування колекції народних картин типу «Козак Мамай» у зібранні Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського та дослідження її долі у роки Другої світової війни.

Ключові слова: народна картина, козак Мамай, культурна цінність, Друга світова війна.

У мальовничому куточку історичного середмістя Полтави височіє монументальна споруда – будинок Полтавського губернського земства, у якому нині розташований Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського. Переживши за більш ніж століття різні перипетії – революції, війни, грабунки, пожежі, реорганізації та перейменування – заклад ні на мить не припиняв активної роботи зі збиральництва, систематизації та каталогізації музейних фондів.

Актуальною залишається потреба вивчення етапів та шляхів формування музейних збірок, особливо тих, що втрачені за певних соціально-економічних чи політичних обставин. Для цього важливо проаналізувати результати збиральницької роботи попередніх поколінь музейників, вивчити збережену фондово-облікову документацію та порівняти її із сучасною. Це вирішує ряд наукових та практичних завдань: з одного боку, доповнює знання про формування фондів Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського у різні періоди його діяльності; з другого – допомагає встановити якісні та кількісні втрати культурних цінностей у роки Другої світової війни.

Народна картина, що зображує козака з бандурою, який сидить у характерній «східній» позі, привертала увагу дослідників із середини XIX ст. і продовжує викликати жвавий інтерес сучасних істориків, мистецтвознавців та літературознавців. Найбільш ґрунтовні студії опублікували: К. Шероцький, Д. Щербаківський, П. Жолтовський, П. Білецький, О. Найден, Т. Марченко-Пошивайло, С. Бушак та ін.

Мета статті – спираючись на наявну фондово-облікову документацію, охарактеризувати збірку народної картини «Козак Мамай», що зберігалася у фондах Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського (далі ПКМВК) до 1940 р.

До трагічних подій 1941–1943 рр., що призвели до змін зовнішнього вигляду Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського, знищення експозиції та значного скорочення його колекції, у фондах закладу зберігалося 11 народних картин типу «Козак Мамай» [1].

У наявній довоєнній фондово-обліковій документації не міститься точних дат знаходження кожного музейного предмета [2]. Однак, можемо припустити, що першими зображеннями «Козака Мамаю» у збірці При-